

deželne prisilne delavnice ni omenjena nobena ženska.

Ljubljanski zavod je bil centralna prisilna delavnica tudi za Koroško, Benačijo, Dalmacijo, Primorsko, Zgornjo Avstrijo in Tirolsko. Oddaja v delavnico je bila sprva stvar varnostne policije, po letu 1873 pa pravna posledica sodne obsodbe. Ukrep je trajal od 6 mesecev do treh let.

ZAKLJUČEK

Ugotovimo lahko, da je bila žandarmerija kot najpomembnejša varnostna služba organizirana tako, da je bila dokaj enakomerno razdeljena po vsej deželi. Številne manjše žandarmerijske postaje so zagotavljale stalno prisotnost nadzorstva v vseh pomembnejših krajih. To drugače tudi ni bilo mogoče, glede na takratno razvitost prevoznih sredstev in komunikacij.

Ohranjeni arhivski viri kažejo na dokajšnjo natančnost, doslednost in ažurnost pri vodenju evidenc. Pri takratni razvitosti komunikacij in transporta so poročilo o ukrepih žandarmerije na Kranjskem pripravili v 4–5 tednih, danes pa z računalniško obdelavo podatkov v 3 tednih. Razvoj tehnike danes omogoča nadzorovanje večjih območij in hiter prihod na vsak kraj, zato je tudi postaj milice manj, vendar imajo več miličnikov. Tudi sicer se je nadzorstvo v zadnjem stoletju zelo razvilo. Danes poznamo mnoge specializirane službe in je nadzorstvo bolj raznovrstno. Nekatere zadeve, ki so bile včasih v pristojnosti policije, danes opravlja razne inšpekcijske službe. Po drugi

strani pa so nekatera najpomembnejša pooblastila policije v kazenskem postopku ali glede uporabe prisilnih sredstev danes v osnovi enaka kot pred sto leti.

OPOMBE

1. Arhiv SR Slovenije (AS), Deželna vlada za Kranjsko (DVK), fascikel 14.1. leto 1884, akt 203. — 2. Prav tam. — 3. Imenik krajev na Kranjskem izdala c. kr. Statistična komisija, Dunaj, 1884, v knjižnici Arhiva SR Slovenije. — 4. AS, DVK, fascikel 1.1., leto 1899. — 5. AS, DVK, fascikel 14.1., leto 1899, akt 6.201. — 6. Enako kot pod točko 1. — 7. AS, DVK, fascikel 14.5., leto 1885, akt 1518. — 8. AS, DVK, fascikel 14.6., leto 1887, akt 888. — 9. AS, DVK, fascikel 14.4., leto 1887, akt 10942. — 10. AS, DVK, fascikel 14.6., leto 1881–86, akt 8601. — 11. Hanns Gross, Handbuch für Untersuchungsrichter, 2. izdaja, Graz, 1894. — 12. AS, DVK, fascikel 14.1., leto 1885, akt 7733 in 4188. — 13. AS DVK, fascikel 13.18., leto 1867, akt 1767. — 14. Alenka Kačičnik, Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901–1914, semin. naloga, Ljubljana, 37 strani (Tipkopis, del naloge bo izšel v naslednji številki Kronike, op. ured.) — 15. (Pozdrav iz Ljubljane — mesto na starih razglednicah, Ljubljana, Mladinska knjiga 1985). F. Göstl: Spomini na Ljubljano pred 50–60 leti (iz Kronike slovenskih mest, IV. letnik, 1937). — 16. AS, DVK, fascikel 13.4., seto 1914, akt 7976. — 17. AS, DVK, fascikel 13.4., leto 1914, akt 7976. — 17. AS, DVK, DVK, fascikel 13.4., leto 1914, akt (ni številke). — 19. AS, DVK, fascikel 13.7., leto 1886, akt. 7487. — 20. AS, DVK, fascikel 13.10., seto 1913, akt 26986/13. — 21. AS, DVK, fascikel 33.3., leto 1894, akt 3508. — 22. Metod Dolenc: Prisilna vzgoja k delu po našem kazenskem pravu, Slovenski pravnik, leto 1923, Ljubljana.

ZLOČIN V SLOVENSKEM ČASOPISJU V 80. LETIH 19. STOLETJA

MARKO STEPEC

»... prosim vse Tate ne kradite ubogim, hudim če mislite krast jemljite takim, ki imajo zadosti al pa žleht jezik, tem

pridnim,

ki nas tolk ne sovražijo nič ne jemajte,

puste

jim v miru in pa požigalce prosim nič ne požigajte, ko nobenega nuca za tisto nimate, če se že katir vam tulko zamiri in krivico stri boljše ubit ga.«

»... sekire vzemte pa jim dajte ena prek glave, ktiri vas nadlegujejo...«

Iz pismene zapuščine razbojnika Franca Guzaja (»Slovenski narod« št. 218, 23. 9. 1880)

Pričujoči tekst je spremenjena in skrajšana diplomska naloga, v kateri sem obravnaval razmerje slovenskega časopisja, oziroma slovenskega javnega mnenja do zločina v 80. letih 19. stoletja, torej v času, ki je vključen v

obdobje ministrskega predsednika grofa E. Taaffeja, ki ga zgodovina običajno označuje z imenom »slogaštvo in drobtinčarstvo«. Kot temeljni vir sta mi služila vodilna slovenska, v Ljubljani izhajajoča, časopisa »Slovenec« in »Slovenski narod«, predstavnika obeh vodilnih struj slovenskega javnega življenja — konservativne in liberalne, ki v tem času kljub medsebojnim sporom proti »zunanjim« nasprotnikom nastopata kot enotni slovenski tabor pod konservativnim katoliškim plaščem in v parlamentu predstavljata del vladne večine.

Novice o zločinu običajno najdemo med lokalnimi vestmi (»Domače vesti«), v obrobnejši rubriki »Razne vesti« (»Raznoterosti«) in tudi v rubriki »Izvirni dopisi«, predvsem v primerih, ob katerih se razvijajo razne polemike (med strujama, mednacionalne), pa bemo o zločinu tudi na prvih straneh. »Slovenski narod« redno poroča iz zanimivejših porotnih obravnav, in za rekonstrukcijo prevladujočega ideološkega modela v razmerju do zločina so zanimivi tudi stereotipno pisani podlistki. »Slovenec« kljub pritisku bralcev redno informiranje o zločinu prepušča liberalnemu »Slovenskemu narodu«¹ vse do konca obravnavanega obdobja. Razlog za to lahko poiščemo v »Slovenčevem« razumevanju pisanja o zločinu, v slogu liberalnih listov, kot o brezverskem, protikrščanskem dejanju, ki kaže narod v slabi luči in ne služi ničemur drugemu kot dvigu naklad, širjenju brezvere in napeljevanju k zločinu. »Slovenec« novica o zločinu služi predvsem kot sredstvo za opozorilo, kam nas pripelje nevera, liberalizem ... ali kot sam pravi v odgovoru na vprašanje tovrstnih novic željnega bralca: »Prepustimo to (poročanje o zločinu in škandalih, op. a.) liberalnim židovskim listom, pri nas se bode to-le takrat zgodilo, kadar posebne okoliščine terjajo zaradi tega ali drugega poduka.«²

JAVNOST

Pisanje o zločinu oziroma celotno dogajanje, vezano na zločin, je javnost močno privlačilo, za kar v časopisih ne manjka dokazov. Tako lahko ob umoru treh otrok v ljubljanskem predmestju, za katerega »Slovenski narod« piše, da »odkar Ljubljana stoji, še ni bilo čuti o takem grozodejstvu«, beremo: »Otroci ustreljeni so vsi v glavo, v senca, tako da so s krvjo tudi možgani izstopili. Grozoviti ta umor napravil je po vsem mestu največjo senzacijo, povsod govorilo se je o tem nečuvenem grozodejstvu in dasi je deževalo, je vendar na stotine ljudij hitelo na morišče. Prizor na morišču pa je bil toli presunljiv,

da je mnogo ljudij glasno jokalo v obče pa vse milovalo nesrečne nedolžne žrtve, a obsojalo in preklinjalo zlodejskega očeta.«³ Seveda se tudi ob manjših dogodkih piše o stotinah ljudi in radovednežev.⁴ Veliko zanimanje je vladalo tudi za porotne obravnave in tako je v poročilih iz porotnih obravnav običajna opomba o gneči v sodni dvorani in ob »zanimivejših« primerih o množici pred sodnim poslopjem, ki čaka, da vidi zločinca in sliši razsodbo: »Cele trume ljudij gotovo nad tisoč, stalo je danes zjutraj že dolgo pred deveto uro od Žabjeka po trgu Sv. Jakoba do deželne sodnije poslopja, tudi po vseh stopnicah in mostovžih natlačeno polno, da bi videli morilko svojega moža Franjo Možino in njenega ljubčka Matveja Kovačiča ...«⁵ Porotne kazenske obravnave so bile javne, razen kadar so v korist postopka ali zaradi javnega pohujšanja javnost izključili s sodnim sklepom. Zaradi prevelikega zanimanja so se velikokrat izdajale, oziroma kot piše dopisnik iz Celja v »Slovenski narod«, celo prodajale vstopnice za zanimivejše obravnave: »Če je kaka bolj zanimiva stvar na dnevnem redu, posebno pri porotniških obravnavah, je navada, da se izdaja le določeno število vstopnic, za katere pa se sme vsakdo oglasiti. Tukaj v Celji prišli so pa na znamenito idejo, da te vstopnice prodajajo in s tem vstop h kazenskim obravnavam dovolijo le proti vstopnini. Govorili smo z osobami, ki so morale platiti 10, 20 novčičev, kakor je bil slučaj bolj ali manj zanimiv.«⁶ Sodne obravnave predstavljajo na vsak način veliko zabavo, tako v časopisih beremo o salvah smeja, ki so odmevale po dvorani in drugih burnih čustvovanjih ob »zanimivih prizorih«. Vsekakor so sodne obravnave opravljale nekakšno funkcijo javnega spektakla. Časopisi se več ali manj ne ukvarjajo z razlogi, zakaj so te obravnave tako vabljive, velikokrat pa poudarjata tako »Slovenec« kot »Slovenski narod«, kateri družbeni sloji so med obiskovalci najštevilnejši. Te obiskovalce, ki niso na sodišču po uradni dolžnosti, oziroma ne spadajo v omikani, ugledni del publike, imenujeta s skupnim posmehljivim izrazom »kriminaldoktorji«. V to kategorijo spadajo najnižji sloji, »vsa sodrga ljubljanskega prebivalstva in razni potepuhi, ki nemajo družega posla«⁷ in ki prihajajo v porotniško dvorano »polni slame in sena v laseh, razdrapani in zakrpani, da nehotoma vsakega zasrbi, kdor jim pride blizu«.⁸ Med občinštvom je bilo običajno 60 do 70 takih postopačev, če gre verjeti časopisoma, ki med drugimi tudi poročata, da se tovrstno občinstvo hodi na obravnave gret, kar pa prav gotovo ni edini in najpomembnejši razlog. Glede raz-

logov »Slovenski narod« piše, da hodijo »kriminaldoktorji« na obravnave le iz golega samopaštva in radovednosti, medtem ko »omikano ljudstvo« iz »nekega višjega etičnega čuta«. ⁹ To zanimanje javnosti seveda ni nikakršna značilnost samo slovenskega prostora, temveč je v časopisih polno tovrstnih poročil tudi iz tujine. Med zanimivejšimi je telegram, poslan Slovincu iz Pariza, ki sporoča, da so se na sodišču v Thiersu zaradi prevelike gneče podrle stopnice, kar je povzročilo smrt 24 oseb, 164 pa jih je bilo poškodovanih. ¹⁰

KRIMINAL IN KRIMINALCI

Za celotno obravnavano obdobje in prav gotovo ne samo za to obdobje so značilne tožbe nad vse slabšimi časi, vse večjo ogroženostjo in porastom kriminala. To lahko pripišemo običajnemu opevanju »dobrih starih časov« kot tudi prevladujoči konservativni ideologiji, ki je prav gotovo potencirala »stare ljudske modrosti« ob primerih, da je na kakšnem družbenem področju izgubljala tla pod nogami ali pa se vsaj počutila ogroženo ob spremembah v širšem evropskem prostoru. Lahko pa tudi toliko verjamemo časopisom, da poskusimo najti v tem neko realno podlago v družbenih in gospodarskih spremembah, seveda ne samo v 80. letih, ampak v širšem časovnem okviru 19. stoletja. V spremembah, ki so vezane na industrializacijo in s tem v zvezi na propadanje drobnih obrti, zadolževanje kmetov, izseljevanje, in ne nazadnje v družbenih gibanjih sredine 19. stoletja, ki ne glede na to, kako se niso globlje dotaknila tradicionalnega slovenskega prostora, so vseeno, kolikor so se, prav gotovo prinesle s seboj tudi neko negotovost, strah. Vsi ti procesi, ki so na nek način ogrožali predvsem drobnega lastnika, kmeta, so vsekakor pustili sledove tako v mišljenju kot tudi v določenem porastu in spremembah na področju kriminalitete.

Kar se tiče stanja javne varnosti in reda v Ljubljani, se oba časopisa pritožujeta nad vse večjo »nevarnostjo« in premajhnim številom redarjev (vseh skupaj 20, v službi 14 kot večkrat beremo).

Tako »Slovenec« oktobra 1885 trdi, da je prevladujoče javno mnenje, ki ga slišiš v vsaki družbi, ki o tem razpravlja, »da najboljše redarstvo v tem številu in v mestu s 27.000 prebivalci ne more nič opraviti«. ¹¹ Večkrat se omenjajo določene lokacije, kjer naj bi se zbirali razni postopači in »barabe« kot recimo v Mestnem logu na Viču, v Spodnji Šiški in po raznih ljubljanskih »šnopsarijah« (tu lahko omenimo beznico na Bregu za Ljubljano, za

Blaznikovo tiskarno). V zvezi s tem prinaša »Slovenski narod« januarja 1884 odprto pismo mestnemu magistratu, ki so ga poslali »posestniki in prebivalci« Sv. Petra predmestja, ki se pritožujejo, da plačujejo iste davke in davščine, a so brez zaščite pred napadi: »Javna nevarnost na Sv. Petra predmestju v ponočnem času postala je zadnji čas tu in tam tolika, da se pošten človek več ne upa v ponočnem času iti na Sv. Petra predmestje, ako ni k temu prisiljen, da ima svoje posestvo ali stanovanje v tem predmestju.« ¹²

Tožbe se seveda ne omejujejo samo na Ljubljano, marveč poročila o povečani ogroženosti in nasilju prihajajo tudi iz drugih krajev slovenskega prostora in širše Avstrije. V zvezi z opozorili na vse večje širjenje tatvin in drugih hudodelstev lahko na tem mestu omenimo tudi opozorila in ukrepe proti beračem, oziroma proti družbeni skupini, ki se v časopisih skriva pod skupnim imenom »delomrzneži« in ki je predstavljala, če že ne neposredne pa vsaj potencialne krivce za ogroženost lastnine in za zločine. Med priljubljenimi ljubljanskimi zbirališči za beračenje v prvi polovici osemdesetih let se v časopisih navaja Latermanov drevored, za katerega »Slovenski narod« aprila 1881 piše, da je »posebno spomladi poln beračev, ki nadlegujejo sprehajalce s svojim moledovanjem, ter razkazujejo bolne svoje ude, tako da se človeku dozdeva kot bi se sprehajal po koridorju kake bolnišnice ali hiralnice«. ¹³ Med nasveti proti delomrznežem, ker zakoni niso dovolj ostri, svetuje jeseni 1880 »Slovenski narod« napravo, ki se je v Holandiji uporabljala vse do začetka 19. stoletja — poseben zaboj, v katerega je pritekala voda in kdor je ni črpal (torej ni delal), je utonil. To je v skladu s razumevanjem, da »delo ni zakletstvo, temveč blagoslov, začetek in temelj človeških krepostij« in tako »izmečkom človeške družbe« edina pot, da postanejo koristni člani »socialnega organizma«. ¹⁴ Ostrejši ukrepi oziroma novi zakoni proti potepuhom so bili sprejeti maja 1885 in so za tiste, ki ponujeno delo odklonijo, predvidevali različne kazni od 8 dni do 3 mesecev zapora, s pravico sodišča, da po odsluženih kazni odredi prestop v prisilno delavnico.

O lovu na potepuhe se poroča že pred omenjenim posebnim zakonom, po sprejetju zakona pa je tovrstno polnjenje prisilnih delavnic doživelo še večji razmah. V »Slovenskem narodu« v začetku avgusta 1885 beremo: »V smislu novega zakona proti delomrznim ljudem, potepuhom in prosjakom bilo je včeraj v Ljubljani zaprtih 80 beračev in 31 beračic.« ¹⁵ Ti ukrepi pričajo na eni strani o povečanem številu potepuhov, na drugi strani

pa o spremembah, zaradi katerih so potepuhi vse bolj postajali »tujek« na »družbenem organizmu«, ki ga je potrebno odpraviti ali vključiti v delovni proces. Sami zakoni proti beračem in beračenju in posledice, ki so iz njih sledile, so v javnosti kljub načelnemu odobravanju vzbudile mnoge moralne in tudi drugačne pomisleke — predvsem v »Slovenecu«, vezane na krščansko moralo in usmiljenje.

Posebna značilnost slovenskega prostora, kot lahko sklepamo po poročilih iz porotnih obravnav in vesteh, ki so najpogostejše na področju kriminala, so razni uboji, ki zaradi razširjenosti spadajo v neke vrste vaško folkloro. O njihovi razširjenosti priča tudi dopis, ki ga je deželni predsednik baron A. Winkler poslal knezoškofijskemu konsistoriju in ga je junija 1884 po »Ljubljanskem listu« povzel »Slovenec«: »Iz premnogih poročil c. kr. okrajnih glavarstev zadobil sem na svojo žalost utemeljeno prepričanje, da se v zadnjem času na Kranjskem, zlasti po deželi, med kmetiskim prebivalstvom množe in ponavljajo čestokrat brez vsakega vzroka nagajanja in tepeži, katerim sledé krvave poškodbe, dostirat tudi uboji«,¹⁶ in dalje kot glavni razlog navaja »žganjepitje« in poziva domoljubno kranjsko duhovščino, da podučuje neuko mladino. »Slovenec« pismo komentira, da se duhovščina sicer trudi, da bi pa več uspeha med ljudstvom, ki je »poživinjeno« od žganja, imela roka zakona. Uboji so resnično največkrat vezani na krčmo in razne družabne prireditve — veselice, svatbe.¹⁷ Posebne pritožbe, ki jih lahko beremo v zvezi z uboji ob takih priložnostih, so pritožbe o ubojih pri žegnanih pri podružnični cerkvi, o čemer priča tudi pregovor, ki se je uveljavil med ljudstvom, da »žeganje ni bilo popolno ako niso nobenega ubili«. ¹⁸ Odgovor, zakaj posebno ob tej priložnosti, je v tem, da so podružnične cerkve običajno bile na robu »farnega« ozemlja in so se tam srečali pripadniki sosednjih vasi. Ne da bi zdaj naštevati razne primere in pisano paleto bolj ali manj nesmiselnih razlogov in povodov, ki jih je v časopisju vse polno, lahko v zvezi s poboji omenimo še en tipičen primer, in sicer napade na tujce oziroma na vsakega »mestjansko oblečenega človeka«. Vsi ti dogodki in zapisi o njih dajejo vpogled v zaprtost in tradicionalnost slovenske vasi in s tem v zvezi tudi v specifičnost kriminala na slovenskem podeželju, ki mnogo več dolguje preteklosti kot »sedanjosti«. Mladi, takrat že zelo cenjeni advokat dr. I. Tavčar, je na neki sodni obravnavi v zvezi z ubojem, kakor navaja »Slovenski narod«, rekel, »da je uboj žalostna bolezen na Kranjskem, da pa ima on

in ž njim vsi prijatelji slovenskega naroda tako zavest, da zdaj, ko se od dneva do dneva bolj širi mej slovenskim narodom slovenska knjiga, se bode ta grda bolezen s časom mej narodom uničila«. ¹⁹ Kljub izdatnim poročilom o ubojih iz različnih slovenskih krajev se v časopisih pojavi mnenje, da je pobj predvsem značilnost alpskih krajev, oziroma zasledimo tudi misel, da »to klicanje na korajžo ni v slovanskem duhu, marveč je nekako svojstvo alpskih krajev in je od Nemcev prišlo v našo deželo«. ²⁰ V zvezi s pretepi lahko omenimo še eno značilnost, in sicer pretepe z Nemci in »nemškutorji« ob raznih družabnih prireditvah in drugih priložnostih. Poročila o tovrstnih dogodkih običajno prerasejo v mednacionalne polemike in obtoževanja. Takšen dogodek, ki je daljši čas polnil strani različnih časopisov in celo pripeljal do prepovedi določenih člankov in sporov pred sodiščem, se je zgodil julija 1880 pri Medvodah — tako imenovana medvodska afera. Zadeva se je zaključila šele decembra istega leta z obsodbo 18-letnega kmečkega fanta na eno leto težke ječe zaradi lažje poškodbe štirih Nemcev (članov ljubljanskega nemškega pevskega društva — »Liedertaflerjev«), s čimer so se po pisanju slovenskih časopisov »predstavniki nemštva« na slovenskem dokončno osmešili.

Med primeri, ki so posebej vznemirjali slovensko javnost in polnili časopise, je prav gotovo ropar F. Guzej, imenovan tudi Šarkelj ali Graselj, »strah Spodnjega Štajerja«, okoli katerega so se tudi s pomočjo časopisov razpletle mnoge legende. Tako beremo redno o njegovih podvigih, o begu iz ječe 1878. leta, o nagradi 150 gld, ki je bila razpisana na njegovo glavo, še posebej pa so se o njem razpisali ob njegovi smrti septembra 1880, ko je bil ubit v boju z žandarsko patruljo v Jelcah pri Kozjem. O njegovi smrti »Slovenski narod« med drugim poroča, da so »ljudje od vseh krajev skupaj vreli, da je bilo ljudstva toliko, kakor bi bil semenj...« ²¹ Ogledamo si lahko še en primer, in sicer zločinca, ki je postal pojem »surovega človeka«, »risa v človeški podobi« in »krvoloka 80-ih let« kot ga imenujeta časopisa. Januarja 1884 poroča »Slovenski narod«, da so na Dunaju prijeli Hugona Schenka, ki je obljubljal ženskam zakon, tudi preko časopisnih oglasov, nato pa jih oropal in umoril skupaj s svojim bratom Karlom in nekim Šlosarekom. Primer je vzbudil veliko zanimanje in časopisa tudi poročata o izidu dveh knjig, in sicer ene v Mariboru z naslovom »Morilec Hugon Šenk in njegova dva tovariša«, ki jo je založil in tiskal Janez Leon in o kateri »Slovenski narod« piše, da je »go-

tovo zanimljivo berilo za vsacega, ki rad čita kriminalne slučaje»,²² in druge na Dunaju (»Hugon Šenk in njegovi zločini ali morilci deklet in njih žrtve«), katere izid »Slovenec« cinično komentira, da je to roman »po najnovejšem okusu in da mora biti mičen«. ²³ 22. 4. 1884 sta bila Hugon Šenk in Šlosarek obešena, Karla Šenka pa je cesar pomilostil in mu je kazen bila spremenjena v dosmrtno težko ječo. »Slovenski narod« z obešanja sporoča, kot je to navada, zadnje besede obešencev, po obešenju pa so, kot je bila še vedno praksa, stavili na loteriji na razne številke v zvezi z obešenci. V »Slovenskem narodu« beremo naslednje kombinacije: »V Trstu so najbolj stavile 2 (število obešencev), 7 (ura obešenja), 22 (dan obešenja), 38 (vešala). Dunajske loteristovke so pa stavile 4 (število umorjenih deklet), 26 (starost Šlosarekova), 35 (starost Šenkova) in 99 (velik strah obešencev)«. ²⁴ Kot poročajo časopisi, je veliko zanimanje za obravnavo vladalo predvsem med ženskami. Posebna senzacija v Ljubljani je bila, ko se je zvedelo, da si je s Šenkom dopisovala tudi neka gospa iz Ljubljane. »Slovenec« je primer izkoristil za napad na časopisje, ki objavlja ženitne ponudbe in druge pohujšljive članke in kot svarilo dekletom, »koliko se jim je treba varovati pregrešnega znanja«. ²⁵ Predvsem pa je obsodil pisanje o Šenkovi žrtvi kot žrtvi ljubezni: »Take žrtve svet povzdiguje in to vzbuja tisto neslano čutnost, ki vlada po večih mestih. Tako usmiljenje ni krščansko usmiljenje, ne vzgaja ljudstva, kdor poveljuje ali izgovarja počutno ljubezen in samomore, kakor to delajo podlistkarji po časnikih, naj se nikakor ne čudi, da je takih ljudi čem dalje temveč na svetu.« ²⁶ Na nekem mestu v skladu s tem »Slovenec« celo piše, da je Šenk moril »možev željne ženske«. ²⁷

Posebno mesto med novicami o zločinu imajo poročila o političnem kriminalu (umorih, atentatih). To so v glavnem novice o dogodkih iz tujine, ker direktno političnih zločinov razen »iredentističnih bomb« v Trstu, ²⁸ razbitih šip, pretepov na shodih in volilnih zborih v slovenskem prostoru ni. Med atentati v tujini v časopisih posebej odmeva atentat na ruskega carja Aleksandra II., ki povzroči vsestransko žalovanje za »prvim med Slovani«, ki, kot piše »Slovenec«, Rusiji sicer ni dal ustave, da pa je tudi »diktatura, ako je izročena tako blagemu in plemenitemu možu, kakršen je bil car osvoboditelj, nekaj veličastnega in impozantnega«. ²⁹ Atentat na Aleksandra II. oziroma atentati, saj je pred tem bilo 6 neuspešnih atentatov, so sprožili polemiko proti Nemcem v smislu, da je »ruski

nihilizem« plod nemškega in židovskega vpliva v Rusiji, za to se kot dokaz med drugim navaja tudi ime nekega ujetega vodje »nihilistov«, ki se je imenoval Deutsch. ³⁰ Kot zanimivost lahko omenimo novico v »Slovincu«, v kateri dopisnik pravi, da je slišal ljudi govoriti, da so »ruskega carja gvišno Slovenci ubili, zato ker je z Nemcem držal«. ³¹

Poleg omenjenega atentata je odmeven v slovenskem tisku tudi političen kriminal, vezan na radikalno anarhistično strujo v delavskem gibanju, ki ga meščanski tisk ne obravnava ločeno od ostalega kriminala, kar lahko ilustriramo s primerom iz »Slovenskega naroda«: »Umor detektiva Blöcha (žrtev anarhistov, op. a.) v Florisdorfu je močno prestrašil naše vladne kroge in sploh občinstvo. V kratkem času je umorjen drug policijski organ in zraven roparski umor Eisertov in njegovih dveh otrok ter grozovita Schenkova hudodelstva. Socijalno vprašanje trka z grozovitimi čini na vrata posedujočih in vladajočih.« ³² Članki o napadih, umorih in ropih, za katere je bilo odgovorno gibanje in posamezniki, ki so si, kot piše »Slovenski narod«, »umor in rop zapisali na krvavi svoj prapor«, ³³ se začelo intenzivneje pojavljati v novicah jeseni leta 1882 in dosežejo višek v letu 1884, ki se v časopisih sploh navaja kot leto, v katerem so bili anarhisti prvi sovražniki Evrope. Anarhiste časopisi imenujejo tudi »najnovejše brezdomovince«, torej z izrazom, ki je običajno namenjen Židom. Vladajoče strukture izkoriščajo radikalno anarhistično strujo za obračun s celotnim delavskim gibanjem. V skladu s tem spada v ta čas tudi proces proti ljubljanskim »krvavcem« na čelu s F. Železnikarjem, vpeljava izjemnega stanja na Dunaju in zakoni proti anarhistom, (katere »Slovenski narod« smatra za nevarne ustavnemu življenju) in septembra 1885 že beremo v »Slovincu«, da je o »anarhistih svet kar popolnoma utihnil«. ³⁴

VZROKI ZA KRIMINAL

Z vzroki za zločin se količinsko več ukvarja »Slovenec«. Ta kvantiteta sicer ne pomeni tudi »kvalitete«, temveč se skozi celotno obdobje v različnih otenkih pojavlja misel, da je zločin le posledica »novih, brezvernih časov«, liberalnega napredka, »humanitete«, »židovstva«. »Slovenec« se pri napadih na liberalizem in »obrambi vere« ne omejuje le na načelne kritike liberalizma nasploh, ampak ob posameznih priložnostih napada vse, kar je liberalizem prinesel v slovenski prostor tako na področju gospodarstva, šolstva, kot v sodno kazenski praksi (porotna sodišča) in

zakonodaji, do vseh oblik duhovnega življenja. Pri tem je seveda treba biti pozoren, kaj (vse) je za urednike »Slovenca« in prav gotovo tudi za velik del slovenske javnosti liberalizem — pojav, za katerega »Slovenec« med drugim piše, da nič ne pomaga, da mu pesniki in moderni vzgojitelji »devajo na glavo pisano lepo kapico, rožičkov mu vendar ne morejo pokriti in nihče ne verjame volku v ovčji obleki, ki zapeljuje verno ljudstvo«. ³⁵ Odgovor, zakaj »Slovenski narod« na to direktno ne odgovarja, lahko poiščemo v tem, da sprejema krščansko konservativni plašč, pod katerim skupno nastopa proti nemškemu liberalizmu in »židovstvu« in pristaja na vero kot temelj, brez katerega ni slovenskega naroda in ki jo je nujno braniti. In tako lahko tudi v »Slovenskem narodu«, čeprav v manjši meri kot v »Slovincu« zasledimo kritike liberalizma (ki je v takem primeru seveda vedno nemški) in pa predvsem zapise proti Židom. Vse to seveda lahko pripišemo tudi splošnemu slovenskemu kulturno-ideološkemu modelu, ki je nenaklonjen tako židovstvu kot tujini, posebno pa seveda Nemcem. Za našo problematiko je še posebej zanimivo, kaj vse pokriva pojem »žid«, ki ima v strukturi krivcev za zločin posebno mesto in si ga bomo tudi posebej ogledali.

Žid (Jud) in židovstvo se v slovenskih časopisih tega obdobja enači s pojmi: oderuh, goljuf, skopuh, liberelec, kapitalist; Žide imenujejo z različnimi žaljivimi izrazi, kot je »umazani Žid«, »obrezanec Abrahamov« in drugimi, ki kažejo na nečistost, pokvarjenost in so vzeti iz pisane palete antisemitskih domislic. Žid se v zvezi z zločinom pojavlja na dva načina: na eni strani kot posredni krivec, kot »oče liberalne dobe«, kot »liberelec«, kar je sinonim za kapitalista, ki neusmiljeno izkorišča delavce in ustvarja nemogoče socialne razmere, in na drugi strani kot neposredni morilec, ki ritualno ubija kristjane oziroma krščanske otroke. Vse to Žida umešča v nek poseben položaj v hierarhični družbeni strukturi. Židje so spoznani za idealne krivce, kar lahko ilustriramo s primerom iz »Slovenskega naroda«, ki ob nekem samomoru piše, da se francoska in po njenem zgledu tudi »naša« policija ravna po načelu, da je treba pri vsakem takem skrivnostnem dogodku poiskati žensko, ki je marsikdaj krivec, da pa so začeli v zadnjem času tudi »Abrahamovi potomci« tekmovali v tej zadevi z nežnim spolom... in nadaljuje, da se bo torej treba vprašati: »Kje je Žid, ki je bil v tem slučaju udeležen.« ³⁶ Odgovor na vprašanje, zakaj je ravno Žid prišel nat o mesto prvega med krivci oziroma sovražniki, ne samo slovenskega am-

pak širšega evropskega prostora, lahko poiščemo v tem, da je Žid »tujec« — »brezdomovinec«, kot ga imenujejo časopisi in pripadniki druge vere. Poleg tega ni zanemarljivo, da se Židje poosebljeni v enem »Židu — izdajalcu«, smatrajo odgovorne za Kristusovo križanje in trpljenje. To naj bi bil židovski izvirni zločin in krivda, ki se podeduje in stalno ponavlja, saj Židi še vedno uporabljajo kri krščanskih otrok za obredni kruh (»opresni kruh«), kot to trdi iracionalna ideologija, sloveča na spretnem razumevanju židovske religije in njenih zakonov. Pomemben element slovenskega antisemitizma je povezovanje židovstva z nemštvom. Žide navajajo kot glavno podporo nemško-liberalne, krščanstvu in Slovencem sovražne stranke. Eden najodmevnejših sodnih procesov v 80. letih je sojenje skupini Židov, na čelu z rabinom, ki so bili osumljeni ritualnega umora krščanskega dekleta Ester Solymossy v Tisza Eszlaru na Ogrskem. Celotno dogajanje v zvezi s sodnim procesom in sam proces sta časopisa redno spremljala in prinašala razne članke in pričevanja o podobnih primerih iz zgodovine, ki so »nedvomno« pričali o židovski krivdi in o procesih, na katerih so bili Židje oproščeni zaradi svojega vpliva in moči denarja. S tem sta časopisa pripravljala teren, da je ravno kasnejša oprostitev osumljenih Židov postala dokaz o vsepredivnosti družbe z židovstvom, oziroma dokaz za njihovo krivdo.

Že pred koncem obravnave se je pravda proti Judom »spremenila« v »judovsko pravdo«, o kateri »Slovenec« piše, da »širi moralno prividneje med ljudstvom«. ³⁷ Kljub temu, da v časopisih beremo tudi o drugih podobnih primerih v tujini, je zgoraj omenjeni dogodek postal pravi »simbol« židovskih umorov, oziroma je v njem antisemitizem vedno našel »dokaz« za svojo aktivnost, čeprav in ravno zato, ker pravega dokaza ni bilo. Odmeven v domačem tisku je tudi proces, ko so Slovenci dobili svojega Žida, in sicer tatu Abrahama Diamanta, ki je kot sluga ukradel precej veliko vsoto denarja januarja 1887. O njem se časopisi razpišejo, da je bil »pravi Žid«, član »mednarodne zadrage modernih rokovnjačev«, poleg tega pa ga je oškodovani stranki za slugo predlagal neki Nemec. In lahko še dodamo, da je eden od produktov antisemitizma tudi stalno preštevanje in poročanje o številu Židov. Tako lahko v časopisu beremo, kdaj je prvi Žid stopil v službo »pomožnega zdravnika« v Ljubljani in ob tej priložnosti »Slovenec« piše: »Tedad še tega je bilo treba, da se gospodje deželni odborniki pokažejo v svojem popolnem na-

sprotji z revnim katoliškim narodom.«³⁸ Še isti mesec, ko je »Slovenski narod« poročal o prvem Židu, ki je kupil hišno posestvo v Ljubljani, se je zbralo 40 uglednih meščanov, ki so razpravljali o tem, kako bi omejili in preprečili razširjanje Židov in njihove »konkurence« v Ljubljani.³⁹ Ali kot piše o Židih na Slovenskem »Slovenski narod«: »Naša domovina slovenska ni še mnogo poplavaljena z judovskim življenjem. Vendar pa s tem ne pravimo, da so nam ti, kar jih imamo Judov, bili kdaj dobro došli gostje, Slovenec se je tega mrčesa branil vselej in povsod, kjer se je le mogel.«⁴⁰

Med drugimi vzroki navajata časopisa še socialne razmere in alkoholizem. Posebno nevarno za »narodovo zdravje« naj bi bilo pitje žganja (šnopsa), ki je v tem prostoru po poročilih časopisov najmlajši in najpopularnejši alkoholni proizvod, ki se je vse bolj širil in postajal eden glavnih krivcev za vse večjo surovost. Po »Slovenskem narodu« je bilo 60 odstotkov »hudodelstev« storjenih v pijanosti. Da je »žganjepitje« v tem času resnično zajelo slovenske dežele, pričajo mnoga poročila iz porotnih obravnav.⁴¹ Tako tudi eno od rešitev za odpravo hudodelstev vidita oba časopisa v obdavčenju žganja, točnem večernem zapiranju in nadzoru nad »šnopsarijami«. Najbolj razširjen naj bi bil alkoholizem na Koroškem, za kar vidi »Slovenec« glavni razlog v tem, da je to dežela, v kateri je dolga leta gospodoval »brezverski liberalizem«.

Pogosto, predvsem v »Slovenskem narodu«, beremo novice, ki se začnejo ali končajo z besedami »Revščina je pritirala... do tega groznega dejanja.« Ali pa: »Letos zavoljo vseobčega pomanjkanja gredo krast celo taki, ki se prej nikdar niso ukvarjali s tem resničevanja vrednim obrtom.«⁴² Pri tem moramo poudariti, da »Slovenec« vidi revščino, alkoholizem in druge vzroke le kot rezultat liberalizma, pomanjkanja vere in ne kot samostojen vzrok. To vsepovezanost vzrokov za zločin, ki prav gotovo ni samo neusahljiv vir opozarjanj »Slovenčevega« uredništva pred »novimi časi«, ampak je prisotno tudi v širši javnosti, bi lahko na kratko strnili tako, da »liberalni kapitalizem« razlasti kmeta, delavcu vzame dobiček, vero (pri tem imajo pomembno vlogo časniki,⁴³ »nova šola«), ljudje brez vere nimajo tolažbe, zapadejo v obup, v zločin, pridejo v ječo, kjer se pa ne poboljšajo ali kot piše »Slovenec« sam: »Česa pa naj se srborit in po šnopsu omamljen fant še boji, kadar je v slovenskih knjigah čital črno na belem, da ni Boga in ne hudiča? Morda okrajnega ali deželnega sodnika? Ga v ječo obsodit? I kaj zato? Hrano ima boljše kakor

doma, če kaj dela, ima še zaslužek zraven, z današnjimi pitalnicami jih bodo pač malo ukrotili, še manj pa poboljšali.«⁴⁴

Ta citat pa nas tudi vpelje v problematiko kaznovanja in kaznilnic, ki sem jo uvrstil v poglavje o vzrokih za zločin, ker v slovenski javnosti v 80. letih prevladuje mnenje, da se »hudodelniki množijo, ker se jim v ječah boljše godi, kakor poštenemu kmetu pri njegovem trdem delu.«⁴⁵ Ali drugače rečeno, sodno kazenski sistem naj bi zaradi svoje »blagosti« ne odvrčal, temveč »spodbujal« kazniva dejanja. Za »Slovenca«, ki se bolj ali manj prikrito zavzema za vrnitev telesne kazni, je ta pojav tipična značilnost brezbožnega liberalizma, ki svojo »humanost« kaže samo v preveliki skrbi za hudodelce. Mnenje, da so ječe prenapolnjene in da se kaznjenci vanje radi vračajo, ker hrepenijo po »preokusni prežganki in tečnih cmokih«, je v slovenski javnosti prav gotovo močno ukoreninjeno. Tako tudi »Slovenski narod«, ki ima običajno več posluha za kaznilniško problematiko, ne zaostaja za »Slovencem« pri navedbah o predobrih razmerah v kaznilnicah. Iz časopisnih poročil, ki se z ječami ukvarjajo posredno pa lahko razberemo, da razmere le niso bile tako rožnate, marveč so ječe bile temne, vlažne in nezdrave.⁴⁶ V poročilih o širjenju epidemičnih bolezni vidimo, da se v kaznilnici na Gradu in prisilni delavnici bolezen običajno najprej pojavi in najkasneje izgine. Tako so kaznilnice merilo za pojav in širjenje epidemij: »V prisilni delavnici v poslednjih dveh dneh ni nikdo več za kole-ro zbolel, torej je upati, da je kuga zadušena.«⁴⁷ Med spremembami, o katerih lahko konkretno beremo v časopisih, so poizkusi, da bi se v kaznilnice vpeljala elektrika, zahteve po ločevanju kaznjencev po letih in teži prestopka in pa delo kaznjencev na urejanju zemljišč. To zadnje, predvsem kot rezultat pritožb (glej opombo 14) v zvezi s kaznilniškim delom, ki naj bi s konkurenco škodovalo obrtnikom. Sploh se problematika kaznilnic in prisilnih delavnic v tem obdobju največkrat pojavlja v časopisih prav v zvezi s tovrstnimi pritožbami.

SMRTNA KAZEN

Pisanje o smrtni kazni se v 80. letih v glavnem omejuje na razna poročila o usmrčitvah. Za tovrstne novice je običajno, da se v njih poroča o zadnjih obsojenčevih besedah in zadnjih trenutkih njegovega življenja in to kot je navada, čim bolj podrobno, v zameno za živo sliko oziroma prisotnost na morišču.

Usmrtitve v tem obdobju niso več javne, marveč se dogajajo za zidovi sodnih poslopij in jetnišnic. V poročilih naletimo na različne pretresljive primere, kot na primer: »Z rabelnom in njegovimi hlapci se je boril skoraj pol ure. Morali so vojaki na pomoč priti. Na vislicah prigriznil si je svoj jezik iz same togote, kakršno življenje, taka je smrt.«⁴⁸ Smrtna kazen se v tem obdobju ima ne le za samo po sebi umevno, ampak celo za edino še preostalo pravo kazen.

O njej beremo, da je »orožje, s katerim brani človeška družba svojo varnost«, ⁴⁹ oziroma se navaja njena zastrašilna kot tudi povračilna funkcija. Pojavljajo pa se tudi drugačne tendence v glavnem iz liberalnih vrst, ki so kljub vsemu imele določen vpliv. To lahko vidimo iz razprave, ki se je razvila ob predlogu o odpravi smrtne kazni, v »kazenskem odseku« na Dunaju, februarja 1883. Zagovorniki smrtne kazni so na glasovanju prevladali samo za 1 glas (8 : 7).⁵⁰ Razprava o smrtni kazni se je nadaljevala ob koncu obravnavanega obdobja v zvezi s predlogom na državnem zboru, da se ustanovi poseben odsek, ki bo na »uradnem posvetovanju« preučil kazenski zakonik.⁵¹ Maja 1889 beremo, da je ta »stalni kazensko postavni odsek« začel zasedati in eden od predlogov je bil tudi predlog dr. Koppa, ki je zahteval odpravo smrtne kazni. Predlog je bil takrat zavržen z 10 : 4 glasovom. Zavržen je bil tudi drugi predlog v zvezi s smrtno kaznijo, ki je nasvetoval »iskanje« lažjih in hitrejših načinov usmrtitve in pa »upoštevanje obsojenčeve želje.«⁵² V malo drugačni obliki je bil ta predlog vključen v resolucijo decembra istega leta, ob zaključku posvetovanja »kazenskega odseka«, in sicer se je glasilo, da se »pozivlje vlada«, da »uvažuje ali ne bi bila mogoča hitrejša in manj bolestna izvršitev smrtne kazni in da predloži dotično postavo.«⁵³ Zahteva o odpravi smrtne kazni je bila torej neupoštevana in izključena, so pa ostala delno odprta vrata za določene tehnične spremembe na tem področju. V zvezi s tovrstnimi spremembami oba časopisa poročata marca 1887 iz New Yorka, o načrtih za zamenjavo obešanja z usmrtitvami z elektriko, oziroma o prvih najavah tovrstnih usmrtitev maja 1889. Usmrtitev z elektriko naj bi bila po mnenju časopisov brez bolečin in trenutna.

ZAKLJUČEK

Na tem mestu lahko zaključimo z besedami, da predstavlja zločin v slovenski javnosti in tisku nekaj »tujega«, nekaj, kar je prineseno od »zunaj«. In sicer na eni strani s spremem-

bami, ki so tuje tradicionalnemu slovenskemu krščanskemu prostoru in ki ga rušijo tako v socialno gospodarskem kot duhovnem smislu in na drugi strani z neposrednimi tujimi vplivi preko tiska, tujcev (Ciganov, Lahov, Židov)... To je seveda v skladu z vse bolj ofenzivno nacionalno ideologijo in politiko, ki se oblikuje ravno ob nasprotovanju in razlikah s »tujim«, in ki za svoje cilje »izkorišča« tudi zločin. V časopisih to konkretno odseva v različnih mednacionalnih polemikah v zvezi z zločinom (pogostost poročanj o »surovosti na Nemškem« in obratno) oziroma ob razpadanju enotnosti (slogaštva) tudi v vse ostrejših polemikah med strujama.

OPOMBE

1. »Slovenski narod« je dnevnik že od 1873. leta, medtem ko postane »Slovenec« dnevnik šele julija 1883, do takrat pa izhaja trikrat na teden, torej je v tem času, kar se informativnosti tiče, v slabšem položaju. — 2. Slovenec, št. 140, 20. 9. 1883. — 3. Slovenski narod, št. 100, 4. 5. 1885. — 4. Ob pretepu na Št. Jakobskem trgu beremo: »Gledalcev je bilo na stotine, policaja kakor po navadi ob enakih prilikah nobene-ga.« Slovenski narod, št. 102, 5. 5. 1880. Ali pa: »Zbralo se je par sto ljudi na mestnem trgu, da si ogledajo mladega tatu.« Slovenec, št. 229, 8. 10. 1887. — 5. Slovenski narod, št. 289, 18. 12. 1882. — 6. Slovenski narod, št. 71, 30. 3. 1886. — 7. Slovenski narod, št. 50, 2. 3. 1883. — 8. Slovenski narod, št. 57, 8. 3. 1884. — 9. Sloven-ski narod, št. 232, 8. 10. 1884. — 10. Slovenec, št. 131, 12. 6. 1885. — 11. Slovenec, št. 232, 12. 10. 1885. — 12. Slovenski narod, št. 13, 16. 1. 1884. — 13. Slovenski narod, št. 87, 17. 4. 1881. — 14. Iz govora prof. Šukljeta v deželnem zboru ob izročitvi obrtniške peticije, ki je zahtevala ukinitve kaznilniškega dela, oziroma preusmeritev na področja, kjer ne bodo več konkurirali z nizkimi cenami na izdelke za vojsko, poljska dela, urejanje zemljišč. Slovenski narod, št. 45, 25. 2. 1886. — 15. Slovenski narod, št. 173, 1. 8. 1885. — 16. Slovenec, št. 141, 21. 6. 1884. — 17. V spisu »Kaj uničuje naše kmete?« med drugim beremo: »Pleše kot blazen, da bi pokazal, kako umeje plesati, pije za stavo, da se pokaže, kako zna piti, skušajo eden drugega podreti na tla, da pokažejo, kako so močni — naposled se pa zares zgrabijo, toda to se ne more več nazivljati junaštvo, to je v obče pobjol!« Slovenec, št. 221, 26. 9. 1889. — 18. Slovenec, št. 88, 20. 4. 1887. V Slovencu se v tem času razvije tudi polemika o tem, da bi zaradi škodljivih posledic take žeganja opustili. — 19. Slovenski narod, št. 57, 8. 3. 1884. — 20. Slovenec, št. 156, 9. 7. 1884. — 21. Slovenski narod, št. 212, 16. 9. 1880. — 22. Slovenski narod, št. 80, 7. 4. 1884. — 23. Slovenec, št. 100, 1. 5. 1884. — 24. Sloven-ski narod, št. 96, 26. 4. 1884. — 25. Slovenec, št. 17, 21. 1. 1884. — 26. Slovenec, št. 31, 7. 2. 1884. — 27. Slovenec, št. 19, 23. 1. 1884. — 28. Eden

takih odmevnejših dogodkov je bila bomba v času otvarjanja Tržaške razstave avg. 1882, ob 500. obletnici priključitve Trsta Avstriji, ko je bil na obisku v Trstu nadvojvoda Karel Ljudevit. Mrtev je bil en dijak in več ranjenih. Slovenski narod, št. 177, 4. avg. 1882. — 29. Slovenec, št. 31, 17. 3. 1881. — 30. Slovenski narod, št. 46, 26. 2. 1880. — 31. Slovenec, št. 32, 19. 3. 1881. — 32. Slovenski narod, št. 23, 28. 1. 1884. — 33. Slovenski narod, št. 135, 14. 6. 1884. — 34. Slovenec, št. 216, 23. 9. 1885. — 35. Slovenec, št. 25, 30. 1. 1884. — 36. Slovenski narod, št. 10, 13. 1. 1883. — 37. Slovenec, št. 81, 11. 7. 1883. — 38. Slovenec, št. 56, 12. 5. 1883. — 39. Slovenski narod, št. 174, 30. 7. 1884. — 40. Slovenski narod, št. 64, 16. 3. 1889. — 41. »Porotne sodnije v letošnjem prvem zasedanju imajo večji del z ljudmi opraviti, ki so se šnopsa siti pretepavali in kakor po navadi tega ali onega pobili. Paragrafi so večji del še iz tiste dobe, ko šnopsa naš narod še poznal ni in torej tudi pobojev ni bilo toliko na dnevnem redu, kakor jih je pa dandanes.« Slovenec, št. 59, 11. 3. 1884. — 42. Slovenski narod, št. 61, 14. 3. 1880. — 43. »Častnikarstvo v tej reči ni popolnoma brez krivde, zlasti židovsko-nemško, pa tudi slovensko ni brez velikega zadolženja. Kdo starejših se še ne spominja, kako je pred 10 do 12 leti neki dnevnik deloval («Slov. narod», op. a.), zagovarjal novo ero: liberalno postavodajalstvo, novo šolsko odgojo, kako nesramno je udrihal po duhovščini in vseh krščansko-konservativnih merodajalnih, da tudi sv. obredom katoliške cerkve, celo najsvetejšim resnicam ni prizanašal. Kar so liberalni častniki sejali, je pognalo in rastle, sedaj pa sad rodi, pa ga bo še rodilo

še, da ga ne bomo le mi ubogi kmetje okušali, ampak tudi zanikrnim časnikiarjem postal bode še dovolj kisel.« Slovenec, št. 210, 12. 9. 1884. — 44. Slovenec, št. 212, 15. 9. 1884. — 45. Slovenec, št. 123, 5. 11. 1881. — 46. Maja 1889 se v državnem zboru govori o slabem stanju sodišč in zaporov, posebej ječe v Gorici so omenjene kot nezdrave in ne dovolj varne; da povzročajo veliko stroškov, ker morajo obolele bolnike pošiljati v bolnišnico. Slovenski narod, št. 115, 18. 5. 1889. — 47. Slovenski narod, št. 252, 4. 11. 1886. — 48. Slovenec, št. 175, 31. 7. 1884. — 49. Slovenski narod, št. 296, 28. 12. 1882. — 50. Slovenec, št. 16, 6. 2. 1883. — 51. Slovenski narod, št. 111, 14. 5. 1889. — 52. Slovenec, št. 123, 29. 5. 1889. — 53. Slovenec, št. 278, 3. 12. 1889.

Poleg Slovenskega naroda 1880—1890 in Slovenca 1880—1890 je avtor članka upošteval še:

- Slovenski pravnik 1881—83, 1888, 1889.
- Peter Vodopivec, Smrtna kazen v tisku na Slovenskem (1848—1878), Kronika 1., 1977.
- Christopher Hibbert, Zgodovina zločinstva in kazni, Ljubljana 1965.
- Michel Foucault, Nadzorovanje in kaznovanje, Ljubljana 1984.
- Žan Delimo (Jean Delumeau), Strah na zapadu, Bibl. »Zamak kulture«, Vrnjačka banja, 1982.
- F. Gestrin — V. Melik, Slovenska zgodovina 1792—1918, Ljubljana 1966.
- Alenka Puhar, Prvotno besedilo življenja, Globus Zagreb 1982.
- Jasna Fischer, Čas vesolniga socialnega punta se bliža, Krt 12., Ljubljana 1984.
- Židovsko vprašanje, Problemi 1985.

UBOŽNA OSKRBA V LJUBLJANI NA PRELOMU IZ 19. V 20. STOLETJE

ZARKO LAZAREVIČ

Naloga mestne občine v Ljubljani je bila skrb za reveže. To so izvajali s podpiranjem revnih oseb z denarjem in hrano ter z vzdrževanjem socialnih zavodov. Čim bolj se bližamo koncu 19. stoletja, tem bolj je rastla zavest, da mora javna oblast skrbeti za reveže poleg številnih karitativnih društev.¹ Ta miselnost odseva tudi v zakonodaji. Tako je občinski red nalagal občini dolžnost neprestano skrbeti za svoje reveže. Če niso zadostovala sredstva dobroteljskih in ubožnih ustanov, je morala občina manjkajoča sredstva dodati iz svojega proračuna.² Deželni zakon iz leta 1883 je precej podrobno določil dolžnosti občine do njenih ubožcev. Razdeljen je bil na 6 delov. Za reveža je veljal tisti, ki ni mogel

sebi in svoji družini priskrbeti nujnih življenjskih potrebščin. Take osebe je morala občina podpirati na različne načine, odvisno od svojih možnosti in vsakega primera posebej. Tako je bil revež upravičen do naslednjih podpor:

- a) Sprejem v ubožnico
- b) Podpora v denarju ali življenjskih potrebščinah.³ Dnevne podpore so bile po 20 vinarjev za odrasle osebe, od 12 do 24 vinarjev za otroka (od 1895 do 1910),⁴ meščanske podpore po 60 in 40 vinarjev (leta 1910),⁵ občasne podpore, nakazila za brezplačna zdravljenja, itd..⁶
- c) Zasebna (privatna) oskrba. Reveža so lahko občine izročile na svoje stroške v za-